

Henryk Cioch

Spółdzielczość rolnicza w świetle projektu nowej ustawy – Prawo spółdzielcze

I. Wprowadzenie

Problematyka spółdzielni rolniczych uregulowana została w przepisach art. 78-97 projektu ustawy – Prawo spółdzielcze. Spółdzielnie rolnicze mogą występować w formie:

- 1) rolniczych spółdzielni produkcyjnych,
- 2) spółdzielni kółek rolniczych,
- 3) innych spółdzielni prowadzących produkcję rolną¹.

¹ 1. Przepisy ustawy – Prawo spółdzielcze z dnia 16 września 1982 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 oraz z 2004 r. Nr 99, poz. 1001) problematykę spółdzielni produkcji rolnej reguluje w tytule II zatytułowanym „Przepisy szczególne dla spółdzielni produkcji rolnej, spółdzielni kółek rolniczych, spółdzielni pracy i spółdzielni mieszkaniowych”. Tytuł ten powinien ulec zmianie, gdyż spółdzielnie mieszkaniowe są regulowane odrębną ustawą z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1116, z 2004 r. Nr 19, poz. 177, Nr 63, poz. 591). Dział I tytułu II ustawy – Prawo spółdzielcze został zatytułowany „Spółdzielnie produkcji rolnej”. Rozdział I tytułu II dotyczy rolniczych spółdzielni produkcyjnych (art. 138-179), natomiast rozdział II tytułu II, który dotyczył rolniczych spółdzielni specjalistycznych, został skreślony, a przepisy art. 173-177 uchylone przez ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. o zmianie ustawy – Prawo spółdzielcze oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 90, poz. 419), która weszła w życie z dniem 26 września 1994 r. Rozdział III tytułu II (art. 178) dotyczy innych spółdzielni zajmujących się produkcją rolną. Uchylony został ustawą z dnia 7 lipca 1994 r. również rozdział IV tytułu II (przepis art. 179 poświęcony rozpoznawaniu sporów). W dziale II tytułu II (art. 180) są regulowane spółdzielnie kółek rolniczych (usług rolniczych).

Ad 1) Najczęściej występują one w formie rolniczych spółdzielni produkcyjnych, dlatego projekt ustawy poświęca im aż 16 artykułów. Regulują one:

- a) przedmiot działalności (art. 78),
- b) członkostwo (art. 79),
- c) wkłady gruntowe (art. 80-87),
- d) wkłady pieniężne (art. 88),
- e) pracę (art. 89-90),
- f) wynagrodzenia za pracę (art. 91-92),
- g) urlopy wypoczynkowe,
- h) inne prawa i obowiązki (art. 94) oraz
- i) określają pojęcie dochodu w spółdzielni i zasady jego podziału (art. 95).

Regulacje poświęcone rolniczym spółdzielniom produkcyjnym są dość obszerne i uwzględniają ich specyfikę. Nie można tego powiedzieć o po-

Ponadto szereg przepisów regulujących rolnicze spółdzielnie produkcyjne zostało przez ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. również uchylonych. A mianowicie zostały uchylone art. 140, art. 169 i art. 170. A zatem spółdzielnie produkcji rolnej należy podzielić *de lege lata* na: a) rolnicze spółdzielnie produkcyjne, b) inne spółdzielnie zajmujące się produkcją rolną, c) spółdzielnie kółek rolniczych, zamiennie często określane jako spółdzielnie usług rolniczych, na co zezwala przepis art. 180 § 1 ustawy. Ten podział nie jest zgodny z tytułem działu I (spółdzielnie produkcji rolnej), gdyż spółdzielnie kółek rolniczych (usług rolniczych) w zasadzie nie zajmują się produkcją rolną. Projekt ustawy – Prawo spółdzielcze reguluje spółdzielnie rolnicze w tytule II zatytułowanym „Przepisy szczególne”. W dziale I tego tytułu będą uregulowane rolnicze spółdzielnie produkcyjne (art. 78-95), w dziale II spółdzielnie kółek rolniczych (art. 96 i art. 97 § 1) oraz inne spółdzielnie niebędące rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi, które oprócz swojej głównej działalności gospodarczej prowadzą gospodarstwo rolne (art. 97 § 1 i 2). A zatem projekt nie wprowadza istotnych zmian w zakresie podziału spółdzielni rolniczych dzieląc je na: a) rolnicze spółdzielnie produkcyjne, b) spółdzielnie kółek rolniczych, c) inne, niebędące rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi, które ubocznie prowadzą gospodarstwo rolne. Pierwsze prowadzą działalność w zakresie produkcji rolnej (ale mogą prowadzić działalność usługową, tak jak spółdzielnie kółek rolniczych, oraz ubocznie prowadzić inną działalność gospodarczą, tak jak inne spółdzielnie pracy), drugie działalność usługową i przetwórczą (ale mogą także prowadzić, tak jak rolnicze spółdzielnie produkcyjne także zespołowo gospodarstwo rolne), trzecie niezwiązane w zasadzie z rolnictwem mogą także zespołowo, ubocznie prowadzić gospodarstwo rolne czy zajmować się świadczeniem usług rolnych. A zatem proponowany model spółdzielczości rolniczej jest bardzo elastyczny i dostosowany do standardów Unii Europejskiej. Oczywiście kluczowe znaczenie mają rolnicze spółdzielnie produkcyjne, ale przedmiot ich działalności gospodarczej nie będzie podlegał praktycznie żadnym istotnym ograniczeniom.

zostałych spółdzielniach związanych z rolnictwem, które uregulowane są w art. 96 i 97 projektu ustawy.

Ad 2) Spółdzielniom kółek rolniczych poświęcony jest art. 96 oraz częściowo art. 97 § 1 projektu ustawy. Przepis art. 96 § 1 projektu ustawy określa przedmiot działalności spółdzielni kółek rolniczych, przepis art. 96 § 2 projektu dotyczy członkostwa w tych spółdzielniach, natomiast przepis art. 97 § 1 projektu określa skutki prawne mające miejsce, gdy spółdzielnia kółek rolniczych obok swojej głównej działalności gospodarczej prowadzi ubocznie gospodarstwo rolne.

Ad 3) Przepis art. 97 § 1 projektu ustawy umożliwia zakładanie i funkcjonowanie innych spółdzielni rolniczych, niebędących rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi ani też spółdzielniami kółek rolniczych, które oprócz swojej głównej działalności gospodarczej określonej w statucie prowadzą dodatkowo gospodarstwo rolne, wyodrębnione bądź niewyodrębnione organizacyjnie od głównej działalności gospodarczej.

Przepisy projektu ustawy poświęcone spółdzielniom rolniczym zachowują w zasadzie dotychczasowe regulacje w odniesieniu do rolniczych spółdzielni produkcyjnych, wprowadzają natomiast niewielkie korekty w stosunku do pozostałych spółdzielni rolniczych w zakresie członkostwa, wkładów gruntowych i pieniężnych oraz możliwości prowadzenia zróżnicowanej działalności gospodarczej, niekoniecznie związanej wyłącznie z rolnictwem. W odniesieniu do spółdzielni kółek rolniczych najistotniejsza zmiana polega na tym, że ich członkami będą mogły być nie tylko wyłącznie kółka rolnicze, ale także osoby fizyczne i kółka rolnicze (mieszane).

W naszym kraju od wielu lat daje się zauważyć niechęć rolników indywidualnych do tworzenia rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Ma ona jednak bardziej uzasadnienie historyczne (okres przymusowej kolektywizacji i indywidualnego rolnictwa) niż ekonomiczne. Reprezentuję pogląd, że wstąpienie naszego kraju do Unii Europejskiej spowoduje konieczność koncentracji gruntów rolnych oraz rozwijania form zespołowej gospodarki, aby tą drogą systematycznie podnosić poziom produkcji rolnej i zwiększać jej konkurencyjność na rynku. Wydaje się, że formuła prawna spółdzielni rolniczej (rolniczej spółdzielni produkcyjnej, spółdzielni kółek rolniczych bądź innej spółdzielni prowadzącej produkcję rolną) jest jak najbardziej właściwa dla osiągnięcia powyższych celów. Powinna być

wykorzystywana w jak najszerszym zakresie, gdyż sprawdziła się w wielu krajach Unii Europejskiej. Nie oznacza to jednak, że działalność zespołowa w rolnictwie będzie mogła być prowadzona wyłącznie w formie spółdzielni. Spółdzielnie mają jednak tę przewagę nad innymi formami zespołowego prowadzenia działalności gospodarczej w rolnictwie, że umożliwiają zatrudnienie nie tylko członków takich spółdzielni, ale także członków ich rodzin (domowników). Ponadto rolnik, który wnosi do rolniczej spółdzielni tytułem wkładu gospodarstwo rolne, nie przestaje być jego właścicielem. Jak wiemy, nasi rolnicy tradycyjnie bardziej są przywiązani do tytułu własności, aniżeli do prowadzenia rodzinnych gospodarstw rolnych indywidualnie. Mają pełną świadomość, że praca na kilku hektarach gruntu rolnego jest bardzo ciężka, a jednocześnie często zupełnie nieopłacalna w aspekcie ekonomicznym. Ponadto gospodarstwa rolniczych spółdzielni produkcyjnych należy zaliczyć do gospodarstw rodzinnych, tylko że prowadzonych wspólnie przez wiele rodzin. Jest to istotne z punktu widzenia Konstytucji RP².

² Należy pamiętać, że nadal zachowują moc obowiązującą przepisy art. 1086 i 1087 kodeksu cywilnego, regulujące na zasadzie szczególnej dziedziczenie ustawowe wkładów gruntowych w spółdzielniach rolniczych. Mam wątpliwości, czy przepisy te mają zastosowanie wyłącznie do dziedziczenia wkładów gruntowych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych, czy także w innych spółdzielniach, w których statuty przewidują obowiązek wnoszenia tytułem wkładu gruntowego gruntów rolnych. Wydaje się, że przepisy art. 1086 i 1087 k.c. dotyczą wyłącznie dziedziczenia ustawowego wkładów gruntowych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych. Za przyjęciem takiego stanowiska przemawia wykładnia gramatyczna przepisów art. 1086 i 1087 k.c. Ponadto, co jest zrozumiałe, ograniczenia dotyczą wyłącznie wkładów gruntowych oraz działki siedliskowej i przyzagrodowej, jeżeli zgodnie z art. 1087 § 3 k.c. należą one do spadku. Nie dotyczy więc wkładów pieniężnych, które na zasadach ogólnych podlegają dziedziczeniu ustawowemu. Najlepiej byłoby, gdyby przepisy art. 1086 i 1087 k.c. zostały uchylone, gdyż stanowią one relikty poprzedniego ustroju. Gdyby jednak przepisy powyższe nie zostały uchylone, powinna ulec zmianie treść art. 1087 § 1 i 2 k.c. Przepisy te regulują kolejność dziedziczenia ustawowego wkładów gruntowych. *De lege lata* wkład gruntowy dziedziczą ci spadkobiercy, którzy w chwili otwarcia spadku są: 1) członkami tej spółdzielni, 2) małoletnimi bądź też pobierającą naukę zawodu lub uczęszczającą do szkół 3) trwale niezdolnymi do pracy. W myśl art. 1087 k.c. w czwartej kolejności (w braku spadkobierców określonych wyżej z grupy 1, 2 lub 3) wkład gruntowy dziedziczą również spadkobiercy, którzy 4) pracują w gospodarstwie rolnym spółdzielni (domownicy) albo w ciągu sześciu miesięcy od otwarcia spadku zostaną członkami tej spółdzielni. Przepisy te pomijają małżonka spadkodawcy niebędącego członkiem spółdzielni rolniczej, który powinien dziedziczyć w grupie drugiej, oraz

II. Rolnicze spółdzielnie produkcyjne

1. Istota

Przepis art. 78 § 1 projektu ustawy określa istotę rolniczej spółdzielni produkcyjnej, wskazując jej cele oraz przedmiot prowadzonej działalności gospodarczej. Zgodnie z tym przepisem, celem działalności gospodarczej rolniczej spółdzielni produkcyjnej jest prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego oraz podejmowanie działań na rzecz gospodarstw członków i innych gospodarstw rolnych. Spółdzielnia taka może również prowadzić inną działalność gospodarczą, określoną w statucie. Przepis ten jest sformułowany niewłaściwie i wypacza istotę rolniczej spółdzielni produkcyjnej. Mianowicie, istotą spółdzielni nie jest prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego, ale wspólne prowadzenie przez członków określonego gospodarstwa rolnego. Ponadto członkowie, jeżeli posiadają grunty rolne, są zobowiązani z reguły wnieść je w całości jako wkład gruntowy do spółdzielni³. Przekazują je wyłącznie w użytkowanie, zachowując prawo własności. Czy zatem można mówić, że rolnicza spółdzielnia podejmuje działania na rzecz gospodarstw rolnych członków i innych gospodarstw rolnych? Sytuacja pierwsza wchodzi w rachubę wyjątkowo, gdy statut nie zobowiązuje członków do wniesienia do spółdzielni tytułem wkładu gruntowego całego areálu posiadanych gospodarstw rolnych. Takie rozwiązanie jest, moim zdaniem, niewłaściwe zarówno z punktu widzenia spółdzielni, jak i jej członków. Rolnicza spółdzielnia produkcyjna na zasadach komercyjnych może świadczyć różnego rodzaju usługi na rzecz gospodarstw rolnych stanowiących własność podmiotów niebędących jej członkami. Działalność taka nie ma jednak charakteru obligatoryjnego

niewłaściwie sytuują w kolejności domowników (osoby pracujące w spółdzielni). Domownicy powinni dziedziczyć w drugiej kolejności, a nie w przedostatniej, czwartej grupie. Przepisy te pomijają w zasadzie kandydatów. Instytucję tą przewidują regulacje zawarte w projekcie nowej ustawy.

³ Zdaniem M. Gersdorfa „zespolowe prowadzenie gospodarstwa rolnego oraz obowiązek przekazania na ten cel w użytkowanie posiadanych gruntów rolnych” są to cechy wyodrębniające rolniczą spółdzielnię produkcyjną od innych spółdzielni rolniczych; M. G e r s d o r f, *O nowych rozwiązaniach w prawie spółdzielczym*, Warszawa 1983, s. 89. Pogląd ten jest trafny i ciągle zachowuje aktualność.

i nie określa istoty spółdzielni. Nie należy też zapominać, że poza działalnością gospodarczą, polegającą na wspólnym prowadzeniu przez członków gospodarstwa rolnego, spółdzielnia na zasadach określonych w statucie może prowadzić także ubocznie każdy inny rodzaj działalności gospodarczej, jak również ma obowiązek, zgodnie z art. 1 § 2 projektu ustawy, prowadzić działalność społeczną (niegospodarczą) na rzecz swoich członków, ich rodzin (domowników, kandydatów, emerytów, rencistów) oraz środowiska lokalnego. Jest to szczególnie istotne, gdyż spółdzielnie działają w środowiskach wiejskich, tworząc *sui generis* zamknięte enklawy społeczne.

Do istoty rolniczej spółdzielni produkcyjnej należy zaliczyć ponadto osobisty charakter wykonywanej pracy przez członków, stanowiący podstawę prowadzenia gospodarstwa rolnego, rozumianego w znaczeniu przedmiotowym. O gospodarstwie rolnym w znaczeniu przedmiotowym stanowi *expressis verbis* art. 55³ k.c., który podaje legalną jego definicję⁴. Ma ona zastosowanie wprost również do gospodarstw rolnych, prowadzonych wspólnie przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne. Zasadę osobistego i obligatoryjnego świadczenia pracy przez członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych wyraża *expressis verbis* art. 89 § 1 projektu ustawy. Zgodnie z jego treścią, „zdolny do pracy członek ma prawo i obowiązek pracować w spółdzielni stosownie do swoich możliwości i potrzeb spółdzielni”. Zasada ta nie dotyczy domowników i kandydatów, którzy mogą być zatrudniani w tej spółdzielni.

2. Członkostwo

Członkami spółdzielni mogą być wyłącznie osoby fizyczne, spełniające wymogi określone w projekcie ustawy. Jak wynika z art. 79 § 1 pkt 1 i 2 projektu ustawy, członkami tego rodzaju spółdzielni mogą być przede wszystkim osoby fizyczne, które spełniają łącznie dwa wymogi:

- a) są rolnikami oraz

⁴ Zgodnie z tym przepisem „za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.”

b) są jednocześnie właścicielami albo posiadaczami samoistnymi lub posiadaczami zależnymi gruntów rolnych.

Ponadto członkami spółdzielni mogą być również inne osoby fizyczne, mające odpowiednie kwalifikacje (art. 79 § 2 projektu ustawy). W świetle aktualnego stanu prawnego, rolniczą spółdzielnię produkcyjną może założyć pięciu członków, chyba że statut wymaga większej ich liczby. Sytuacja nie ulegnie zmianie, gdyż projekt ustawy proponuje zmniejszenie liczby członków założycieli spółdzielni szczebla podstawowego, gdy są nimi wyłącznie osoby fizyczne – z liczby dziesięciu do liczby pięciu.

Obowiązującej ustawie nie jest znana instytucja stażu kandydackiego, powszechnie występująca wyłącznie w spółdzielniach pracy. Przepis art. 79 § 3 projektu ustawy stwarza możliwość wprowadzenia tej instytucji w drodze odpowiednich regulacji statutowych również do rolniczych spółdzielni produkcyjnych. W myśl tego przepisu, „statut może stanowić, że przyjęcie w poczet członków może być uzależnione od odbycia stażu kandydackiego”. W takim wypadku statut powinien wskazywać organ właściwy do przyjmowania kandydatów, określać czas trwania okresu kandydackiego oraz prawa i obowiązki kandydatów.

Zgodnie z art. 79 § 4 projektu ustawy, kandydaci nie są zobowiązani do wniesienia udziałów oraz wkładów gruntowych i pieniężnych. Ich status prawny (prawa i obowiązki) powinien zostać określony w statucie, a pozycja prawna nie może odpowiadać statusowi prawnemu członków tej spółdzielni. Mogą im więc przysługiwać określone prawa i obowiązki członkowskie, ale wyłącznie w zakresie ustalonym w statucie.

Proponowane w przepisach art. 79 § 3 i 4 projektu ustawy regulacje mają analogiczny charakter jak regulacje proponowane w przepisie art. 118 § 1, 2 i 3 projektu ustawy. Te ostatnie regulują instytucję stażu kandydackiego w spółdzielniach pracy.

Regulacje w zakresie nawiązania stosunku członkostwa oraz utraty członkostwa w tych spółdzielniach nie odbiegają od zasad obowiązujących w innych spółdzielniach szczebla podstawowego (zasad ogólnych), z jednym wyjątkiem określonym w przepisie art. 89 § 2 projektu ustawy. W myśl tego przepisu, w razie wykluczenia członka lub jego wykreślenia, prawo i obowiązek pracy w spółdzielni ustaje z dniem doręczenia mu zawiadomienia o wykluczeniu lub wykreśleniu wraz z uzasadnieniem. W tym momencie ustaje zatrudnienie, ale nie będzie ustawać członkostwo

w spółdzielni. Następuje zmiana skutków prawnych uchwały o wykluczeniu bądź wykreśleniu w stosunku do stanu obowiązującego obecnie. Stanowi o tym przepis art. 13 § 9 pkt 1 i 2 projektu. Zgodnie z jego proponowaną nową treścią, wykluczenie i wykreślenie członka staje się skuteczne:

1) z upływem terminu do wniesienia do walnego zgromadzenia odwołania od uchwały rady o wykluczeniu lub wykreśleniu albo zaskarżenia tej uchwały bądź uchwały walnego zgromadzenia do sądu, jeżeli termin ten jest późniejszy, a członek wykluczony czy wykreślony nie wniósł w tych terminach odwołania do walnego zgromadzenia lub nie wytoczył powództwa;

2) z chwilą prawomocnego oddalenia przez sąd powództwa o uchylenie uchwały rady lub walnego zgromadzenia w sprawie wykluczenia albo wykreślenia członka.

3. Wkłady gruntowe

Rolnicze spółdzielnie produkcyjne charakteryzują się tym, że ich członkowie, którzy są posiadaczami gruntów rolnych, obowiązani są wnieść je w całości lub części jako wkład gruntowy do spółdzielni. Obowiązek ten wynika z ustawy i ze statutu, i obejmuje tych członków, którzy posiadają grunty rolne, budynki i inne budowle oraz urządzenia trwale związane z gruntem, znajdujące się na tych gruntach w chwili wniesienia wkładu. Obowiązek wniesienia tytułem wkładu gruntowego obejmuje nie tylko grunty posiadane w chwili uzyskania członkostwa, ale także nabyte w czasie trwania stosunku członkostwa, nie obejmuje natomiast wniesienia innych gruntów, aniżeli grunty rolne. Wniesienie gruntów rolnych, których członek nie jest wyłącznym właścicielem czy też posiadaczem samoistnym, wymaga zgody osób trzecich (małżonka, współwłaściciela, współposiadacza, sądu rodzinnego, gdy grunt jest własnością osoby małoletniej czy też ubezwłasnowolnionej). Zgodnie z art. 80 § 3 projektu ustawy, przekazanie gruntu tytułem wkładu gruntowego przez członka będącego jego posiadaczem zależnym wymaga zgody właściciela.

Regułą jest, że członkowie są uprawnieni do zachowania pewnej niewielkiej części gruntu rolnego w celu prowadzenia gospodarstwa we własnym zakresie. Zgodnie z art. 87 projektu ustawy, statut może przewidywać, że członkowi przysługuje prawo do działki przyzagrodowej.

W takim wypadku statut powinien określać zasady przydzielania członkom takich działek, ich wielkość oraz sposób wydzielenia i korzystania z nich. Z reguły powierzchnia działek nie przekracza 0,5 ha. Instytucja działki przyzagrodowej odnosi się tylko do tych członków, którzy zobowiązani są zgodnie ze statutem przekazać tytułem wkładu gruntowego cały posiadany grunt.

O tym, jakie prawa podmiotowe uzyskuje rolnicza spółdzielnia w stosunku do gruntów rolnych przekazanych przez członka tytułem wkładu gruntowego, rozstrzyga statut lub umowa zawarta przez spółdzielnię z członkiem. Nie ma więc przeszkód do przeniesienia własności tych gruntów na rzecz spółdzielni czy też zawarcia umowy dzierżawy. *In casu* rozstrzygające znaczenie mają postanowienia statutu bądź treść zawartej umowy. Dopiero wówczas, „jeżeli statut lub umowa z członkiem nie stanowią inaczej, spółdzielnia nabywa prawo użytkowania wkładu gruntowego wniesionego przez członka z chwilą przejścia tego wkładu”. Konstrukcją taką przewiduje art. 81 § 1 projektu ustawy. Nie odbiega ona od rozwiązań obowiązujących na gruncie ustawy – Prawo spółdzielcze z 1982 r. Jednakże, gdy wkład gruntowy przekazywany jest rolniczej spółdzielni produkcyjnej w użytkowanie, to zgodnie z art. 81 § 2 projektu ustawy nie zachodzi obowiązek zachowania formy aktu notarialnego przy ustanawianiu użytkowania nieruchomości.

Użytkowanie przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne gruntów wniesionych przez członków tytułem wkładu odbiega w wielu kwestiach prawnych od tradycyjnego zwykłego użytkowania, będąc jednym z kilku rodzajów użytkowań uregulowanych w przepisach kodeksu cywilnego. Mając na uwadze względy związane z poprawnością legislacyjną (unikanie podwójnych regulacji tych samych zagadnień w różnych aktach prawnych), przepis art. 163 projektu ustawy proponuje skreślić przepisy art. 277-279 k.c. Przepisy te regulują użytkowanie przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne gruntów przekazanych im przez członków tytułem wkładów gruntowych. Jest to propozycja słusza. W myśl art. 82 § 1 projektu ustawy, do użytkowania przez spółdzielnię wkładów gruntowych stosuje się przepisy kodeksu cywilnego o użytkowaniu, jeżeli przepisy regulujące to prawo, zawarte w ustawie – Prawo spółdzielcze, nie stanowią inaczej. A zatem pierwszeństwo mieć będą regulacje zawarte w prawie spółdzielczym, między innymi dlatego, że uwzględniają specy-

fikę tego użytkownika. Mianowicie, zgodnie z art. 82 § 2 projektu ustawy, „użytkowanie przez spółdzielnię wkładów gruntowych jest zawsze odpłatne”. Statut powinien więc obligatoryjnie określać zasady wyceny wkładów i wynagradzania za ich użytkowanie. Z kolei przepis art. 83 § 1 projektu ustawy umożliwi spółdzielniom dokonywania trwałych nakładów na tych gruntach. Zgodnie z jego treścią, „budynki i inne urządzenia wzniesione przez spółdzielnię na gruncie stanowiącym wkład gruntowy stają się jej własnością”. To samo dotyczy drzew i innych roślin zasadzonych lub zasianych przez spółdzielnię. A zatem przepis ten ponadto statuuje dwa wyjątki od zasady *superficies solo cedit*, o której mowa w art. 46, 48 i 191 k.c. Zgodnie z art. 83 § 2 projektu ustawy, „w razie wygaśnięcia użytkowania wkładu gruntowego, działka na której znajdują się budynki lub urządzenia będące własnością spółdzielni, może być przez spółdzielnię przejęta na własność za zapłatą wartości w chwili wygaśnięcia użytkowania. Drzewa i inne rośliny zasadzone lub zasiane przez spółdzielnię stają się własnością właściciela gruntu.”⁵

Przekazując grunty rolne tytułem wkładu gruntowego rolniczej spółdzielni produkcyjnej w użytkowanie, członek nadal pozostaje ich właścicielem. Ma zatem możliwość rozporządzania przysługującym mu prawem własności, zgodnie z art. 140 k.c. Jednakże prawo to podlega istotnym ograniczeniom określonym w przepisach art. 84-86 projektu ustawy. Są one następujące:

1) zgodnie z art. 84 § 1 projektu ustawy o zamierzonym przeniesieniu własności gruntu stanowiącego wkład na osobę niebędącą członkiem tej samej spółdzielni, członek powinien uprzedzić spółdzielnię co najmniej na dziewięć miesięcy przed dokonaniem tej czynności,

2) w razie odpłatnego przeniesienia własności gruntu stanowiącego wkład gruntowy, zgodnie z art. 84 § 2 zd. 1 projektu ustawy spółdzielnia przysługuje prawo pierwokupu.

Ograniczenia powyższe, zgodnie z art. 84 § 2 zd. 2 projektu ustawy, nie dotyczą wypadku przeniesienia własności wkładu gruntowego na rzecz innego członka tej samej spółdzielni, gdyż grunt stanowiący wkład przeniesiony na własność innego członka tej samej spółdzielni powiększa wkład nabywcy.

⁵ Bliżej H. Cioch, H. Witczak, *Zasada superficies solo cedit w prawie polskim*, Rejent 1999, nr 5.

Istotnym ograniczeniom podlega również możliwość wycofania ze spółdzielni wkładów gruntowych. Uprawnienie powyższe przysługuje członkom, byłym członkom oraz następcom prawnym członka, jak również osobom niebędącym członkami spółdzielni, które za jej zgodą wniosły tytułem wkładów gruntowych nieruchomości rolne stanowiące ich własność. Zgodnie z art. 85 § 1 projektu ustawy, statut rolniczej spółdzielni produkcyjnej powinien obligatoryjnie określać:

- 1) zasady, termin wycofania wkładu gruntowego w razie ustania członkostwa w spółdzielni,
- 2) zasady częściowego wycofania wkładu gruntowego w czasie trwania członkostwa,
- 3) zasady i sposób pokrywania kosztów związanych z wycofaniem wkładu gruntowego.

Zgodnie z art. 85 § 2 projektu ustawy, członek wycofujący swój wkład gruntowy nie ma roszczenia o zwrot „tego samego gruntu, który wniósł”. Tylko wyjątkowo może otrzymać ten sam grunt, który wniósł, jeżeli względy racjonalnej gospodarki gruntami nie będą stać temu na przeszkodzie. W zasadzie będzie więc mógł żądać otrzymania „gruntu równoważnego”, z uwzględnieniem interesów obu stron. W wypadku gdy występuje różnica w obszarze lub wartości użytkowej zwracanych gruntów, zgodnie z art. 85 § 3 projektu ustawy powinno nastąpić rozliczenie tej różnicy według wartości z dnia zwrotu. Zasada powyższa odnosi się także odpowiednio do budynków i innych urządzeń stanowiących wkład, przy uwzględnieniu ich normalnego zużycia na skutek użytkowania zgodnego z przeznaczeniem.

Zasady powyższe, zgodnie z art. 86 projektu ustawy, odnoszą się również do następców prawnych członka, jak również innych osób wycofujących swój wkład gruntowy⁶.

⁶ Jak słusznie zwraca uwagę A. Doliwa, spółdzielnie rolnicze nie mają obecnie możliwości nabywania gruntów rolnych od Skarbu Państwa na zasadzie użytkowania, a ponadto przysługujące im to prawo, które było ustanowione na ich rzecz wcześniej i wygasło automatycznie z dniem 30 czerwca 2000 r. Tym samym regulacje art. 271-279 k.c. straciły sens. Przepisy te powinny zostać uchylone; patrz A. Doliwa, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2004, s. 212 i nast.

4. Wkłady pieniężne

Dla właściwego prowadzenia działalności gospodarczej niezbędne jest również, aby członek rolniczej spółdzielni produkcyjnej przekazał jej także budynki gospodarcze, inne urządzenia trwale związane z gruntem (elewator, przechowalnia pasz, chłodnia, suszarnia), inwentarz (maszyny rolnicze, zwierzęta hodowlane, materiał siewny, pasze dla zwierząt hodowlanych), a wyjątkowo również posiadane środki finansowe. Zgodnie z art. 88 § 1 projektu ustawy, środki te podlegają wycenie według stanu na dzień wniesienia. Według terminologii projektu ustawy są one określane mianem wkładów pieniężnych. Obowiązek wniesienia wkładów ma charakter statutowy. Wcześniej obowiązujące ustawy spółdzielcze określały te wkłady mianem „innych wkładów”, „wkładów inwentarzowych”, „wkładów gotówkowych”⁷.

Wkłady pieniężne są oprocentowane w wysokości określonej w statucie (art. 88 § 2 projektu ustawy). Mają charakter zwrotny w wypadkach i na zasadach w nim określonych (art. 88 § 4 projektu ustawy). Są one wyceniane według stanu z dnia wniesienia (art. 88 § 1 *in fine* projektu ustawy), natomiast zwrot w gotówce następuje nie według stanu wkładu z daty wniesienia, ale według wartości z daty dokonywania zwrotu. W związku z tym, że wkłady pieniężne są oprocentowane, dlatego też, zgodnie z art. 88 § 3 projektu ustawy, „wypłata odsetek od wkładu pieniężnego ma charakter obligatoryjny i powinna następować w terminach określonych w statucie”. Jednakże strony mogą się umówić, że należne odsetki zostaną zaliczone na powiększenie wkładu pieniężnego członka.

W myśl art. 88 § 5 projektu ustawy statut może przewidywać:

- 1) powiększenie wkładów pieniężnych z dochodu ogólnego oraz
- 2) wnoszenie nadobowiązkowych wkładów pieniężnych. Do wkładów tych (nadobowiązkowych i powiększonych z dochodu ogólnego) mają, zgodnie z art. 88 § 5 projektu ustawy, odpowiednio zastosowanie zasady określone w § 1-4 tego artykułu. Była o nich wcześniej mowa.

⁷ Bliżej na temat tych wkładów w świetle obowiązujących przepisów K. Pietrzykowska, *Prawo spółdzielcze, komentarz do zmienionych przepisów*, Warszawa 1995, uw. do art. 152-154a, s. 155-157.

Do wszystkich wkładów pieniężnych, zgodnie z art. 88 § 6 projektu ustawy, ma ponadto odpowiednio zastosowanie art. 43 § 1 (członek może rozporządzać swoim roszczeniem o zwrot wkładów), art. 43 § 3 (obowiązek uzupełnienia wkładów, w sytuacji gdy następuje zmiana statutu powodująca zwiększenie ich wysokości) oraz art. 43 § 5 (statut może przewidywać oprocentowanie wpłaconych wkładów z nadwyżki bilansowej). W tym ostatnim przypadku powinien określić podstawy ustalania wysokości oprocentowania i sposób jego wypłaty.

Wydaje mi się, że statut bądź umowa mogą przewidywać, że wniesione pod postacią wkładów budynki, inne urządzenia trwale z gruntem związane oraz inwentarz żywy i martwy podlegają zwrotowi w naturze po ustaniu członkostwa. Niezbędne jest wówczas określenie sposobu i wysokości zapłaty czy wynagrodzenia z tytułu korzystania (użytkowania) z tych składników majątkowych członka.

5. Praca i wynagrodzenie w rolniczej spółdzielni produkcyjnej

Praca jest jednocześnie prawem i obowiązkiem członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, wynikającym wprost ze stosunku członkostwa. Obejmuje swym zakresem wszystkich członków zdolnych do świadczenia pracy, stosownie do ich możliwości oraz potrzeb spółdzielni. W związku z tym, że członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych objęci są obowiązkiem świadczenia na jej rzecz pracy, dlatego też podstawą prawną ich zatrudnienia nie jest umowa o pracę czy też spółdzielcza umowa o pracę, ale tylko i wyłącznie członkostwo. Artykuł 89 § 1 projektu ustawy stanowi, że w razie wykluczenia członka albo jego wykreślenia, prawo i obowiązek pracy w spółdzielni ustaje z dniem doręczenia mu zawiadomienia o wykluczeniu lub wykreśleniu wraz z uzasadnieniem.

Prawo i obowiązek zatrudnienia nie obejmuje swym zakresem w podanym wyżej znaczeniu kandydatów na członków – domowników. Spółdzielnia może ich zatrudniać stosownie do swoich potrzeb i możliwości. Są zatrudniani tak jak i inne osoby (niebędące członkami, domownikami, kandydatami), na podstawie stosunku pracy (umowy o pracę, umowy o spółdzielczą umowę o pracę) lub innego stosunku prawnego (umowę zlecenia, umowę o dzieło). Zgodnie z art. 90 § 2 projektu ustawy, za domownika członka uważa się każdego członka jego rodziny, a także inne osoby, które zamieszkują z nim wspólnie i prowadzą wspólne gospodar-

stwo domowe. O pojęciu kandydata i jego statusie prawnym w rolniczej spółdzielni produkcyjnej była mowa we wcześniejszych rozważaniach. Domownicy i inne osoby świadczące pracę (które nie są członkami ani też kandydatami) otrzymują za swą pracę wynagrodzenie według zasad dotyczących członków. Stanowi o tym *expressis verbis* art. 91 § 4 projektu ustawy. A zatem specyficzny system wynagradzania za pracę świadczoną w spółdzielni nie podlega zróżnicowaniu. To samo dotyczy ochrony wynagrodzenia oraz przedawnienia roszczeń z tego tytułu. Mianowicie, zgodnie z art. 92 § 1 projektu ustawy, wynagrodzenie za pracę członka, domownika i kandydata podlega takiej samej ochronie, jaką prawo zapewnia wynagrodzeniu pracownika. Z kolei, jak stanowi przepis art. 92 § 2 projektu ustawy, roszczenia członka, domownika i kandydata z tytułu wykonywanej pracy przedawniają się z upływem lat trzech od dnia, w którym stały się wymagalne.

System wynagradzania osób zatrudnionych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych określają ogólnie przepisy art. 91 § 1, 2 i 3 projektu ustawy. Ograniczają się one jedynie do uregulowania dwóch sposobów obliczania nakładu pracy i wynagradzania osób świadczących pracę na rzecz tej spółdzielni. Pierwszy z nich przyjmuje jako miernik nakładu pracy tzw. dniówkę obrachunkową. Zgodnie z art. 91 § 2 projektu ustawy, „statut powinien określać jednostkę stanowiącą miernik oceny wkładu pracy członków, czyli określać dniówkę obrachunkową”. Drugi sposób, rzadziej stosowany, polega na ustaleniu w pieniądzu stawki za wykonanie poszczególnych robót (system pracy akordowej). W systemie dniówek obrachunkowych przyznaje się za każdą wykonywaną pracę określoną liczbę dniówek obrachunkowych. Suma dniówek danego roku jest podstawą do obliczenia wynagrodzenia (członka, kandydata, domownika, innego pracownika) za ten okres. Bieżąco spółdzielnia wypłaca im zaliczki, które są rozliczane raz w roku. Jak stanowi bowiem przepis art. 91 § 1 projektu ustawy, „członkowie są wynagradzani za pracę w formie udziału w dochodzie podzielonym stosownie do wkładu pracy”. Zasady oceny wkładu pracy, niezbędne do określenia udziału członków w dochodzie podzielonym, zgodnie z art. 91 § 3 projektu ustawy, ustala walne zgromadzenie, uwzględniając warunki pracy, potrzebne kwalifikacje oraz odpowiedzialność z tytułu powierzonej funkcji. Ten nieco skomplikowany system wynagradzania, obowiązujący w rolniczych spółdzielniach pro-

dukcyjnych, sprawdził się w praktyce, dlatego też słusznie projekt ustawy nie wprowadza zmian w tym zakresie.

Należy też zauważyć, że poza wynagrodzeniem za pracę (zaliczki plus udział w dochodzie podzielnym) członkowie spółdzielni osiągają dodatkowe dochody z gospodarstw przyzagrodowych oraz wynagrodzenie za korzystanie przez spółdzielnię z wkładów gruntowych, pieniężnych i innych, podlegających oprocentowaniu.

Przepisy projektu ustawy przewidują (zachowują) nadal pewne odstępstwa od reguł powszechnie obowiązujących w spółdzielniach w zakresie świadczeń urlopowych, natomiast w zakresie świadczeń związanych z okresem ciąży oraz urodzeniem i wychowaniem obowiązują zasady określone w przepisach kodeksu pracy. Ponadto członkowie spółdzielni, zgodnie z art. 94 § 1 projektu ustawy, pomimo uzyskania statusu emeryta bądź rencisty zachowuje nadal prawa i obowiązki członkowskie przewidziane w statucie. Mogą więc uczestniczyć, przykładowo, w obradach walnego zgromadzenia z prawem do głosowania. Jednakże, gdy nie są obecni na walnym zgromadzeniu, to zgodnie z art. 94 § 2 projektu ustawy, „nie wlicza się ich do liczby członków uprawnionych do udziału w walnym zgromadzeniu”. Jest to istotne przy określaniu kworum, które wtedy ulega obniżeniu.

6. Podział dochodu rolniczej spółdzielni produkcyjnej

Przepis art. 95 § 1 projektu ustawy określa pojęcie dochodu ogólnego rolniczej spółdzielni produkcyjnej, natomiast przepisy art. 95 § 2-6 precyzują sposób i zasady jego podziału.

W myśl art. 95 § 1 zd. 1 projektu ustawy, „dochód ogólny spółdzielni stanowi różnicę między przychodami uzyskanymi w danym roku obrotowym a sumą kosztów pomniejszoną o straty nadzwyczajne i należne podatki oraz powiększoną lub pomniejszoną o różnicę wartości zapasów między stanem na koniec roku obrotowego a stanem na początek tego roku.” Przy jego ustalaniu uwzględnia się także obligatoryjnie udział spółdzielni w wyniku finansowym innych organizacji, których jest ona członkiem.

Obliczenia i podziału dochodu ogólnego dokonuje walne zgromadzenie w drodze uchwały (art. 95 § 2 projektu ustawy). Organ ten wydziela z dochodu ogólnego dochód podzielną, podlegający podziałowi między

członków, domowników i kandydatów na członków z tytułu wykonywanej przez nich pracy. Jak stanowi *expressis verbis* przepis art. 95 § 3 zd. 2 projektu ustawy, „co najmniej 3% dochodu ogólnego przeznaczają się na fundusz zasobowy”. Ponadto część dochodu ogólnego uchwałą walnego zgromadzenia może być przeznaczona na powiększenie:

- 1) wkładów pieniężnych,
- 2) udziałów członkowskich,
- 3) zaspokojenia zbiorowych potrzeb członków, domowników i kandydatów lub ich środowiska oraz
- d) na inne cele wskazane w tej uchwale.

Ponadto, zgodnie z art. 95 § 5 projektu ustawy, statut może upoważnić walne zgromadzenie do dokonywania odpisów z dochodu podzielnego na rezerwę stabilizacji udziału w dochodzie członków, domowników i kandydatów w latach następnych. W takim wypadku statut powinien określać zasady wykorzystywania tej rezerwy.

W myśl art. 95 § 6 projektu ustawy, podział dochodu podzielnego następuje w ciągu miesiąca po zatwierdzeniu przez walne zgromadzenie sprawozdania finansowego za rok obrotowy, w którym dochód ten został osiągnięty. Na poczet udziału w dochodzie podzielnym spółdzielnia może wypłacać zaliczki według zasad określonych w statucie.

III. Spółdzielnie kółek rolniczych i inne spółdzielnie prowadzące produkcję rolną

1. Spółdzielnie te zostały uregulowane w przepisach art. 96 i 97 projektu ustawy. Przepis art. 96 § 1 tegoż projektu określa w zd. 1 główny, ustawowy cel (przedmiot) działalności spółdzielni kółek rolniczych. Ich celem jest prowadzenie działalności gospodarczej, polegającej na świadczeniu usług dla rolników i środowisk wiejskich oraz przetwórstwo produktów rolnych. A zatem obligatoryjna jest nie tylko działalność usługowa na rzecz indywidualnych rolników i środowisk wiejskich, tak jak ma to miejsce obecnie, ale również działalność w zakresie przetwórstwa produktów rolnych. Ponadto statut może przewidywać możliwość prowadzenia przez spółdzielnię kółek rolniczych (działalność fakultatywna, statutowa) działalności gospodarczej, polegającej na prowadzeniu gospodarstwa rolnego

oraz każdej innej dowolnej działalności gospodarczej (np. działalności handlowej w zakresie skupu płodów rolnych).

Drugą istotną cechą spółdzielni kółek jest specyfika członkostwa. Mianowicie, członkami spółdzielni kółek rolniczych mogą być wyłącznie kółka rolnicze (mają one formę prawną stowarzyszeń, a nie spółdzielni), a także osoby fizyczne. Zasadę tą wyraża *expressis verbis* przepis art. 96 § 2 projektu ustawy. Ponadto, zgodnie z art. 171 § 2 projektu ustawy, w stosunku do tych spółdzielni zadania związku spółdzielczego (rewizyjnego) wykonuje Krajowy Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych, działający na podstawie ustawy z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników (Dz.U. Nr 32, poz. 217, z 1997 r. Nr 121, poz. 769 i z 1998 r. Nr 106, poz. 668).

W sytuacji gdy spółdzielnia kółek rolniczych oprócz swojej głównej działalności gospodarczej prowadzi gospodarstwo rolne, statut może nakładać na członków, którzy są w niej zatrudnieni i pracują w tym gospodarstwie rolnym, obowiązek wniesienia przez nich wkładów gruntowych i pieniężnych. W takim przypadku, zgodnie z art. 97 § 1 projektu ustawy, należy do nich stosować odpowiednio przepisy art. 80-88 projektu ustawy (o wkładach gruntowych i pieniężnych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych), a w zakresie ich zatrudniania i wynagradzania za pracę – przepisy kodeksu pracy, chyba że gospodarstwo rolne stanowi wyodrębnioną organizacyjnie jednostkę spółdzielni kółek rolniczych, sporządzającą samodzielnie sprawozdania finansowe. W takim przypadku, zgodnie z art. 97 § 2 projektu ustawy, „statut może stanowić, że do zatrudnienia i wynagradzania za pracę w tym gospodarstwie członków spółdzielni wnoszących wkłady gruntowe oraz ich domowników i kandydatów stosuje się nie przepisy kodeksu pracy, ale odpowiednio przepisy art. 89-94 projektu ustawy. Są one poświęcone pracy i wynagradzaniu za pracę w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych. Zostały wcześniej omówione.

2. Jak stanowi przepis art. 97 § 2 projektu ustawy, może się zdarzyć, że inna spółdzielnia, niebędąca rolniczą spółdzielnią produkcyjną ani też spółdzielnią kółek rolniczych (np. spółdzielnią ogrodniczo-pszczelarską, spółdzielnią zaopatrzenia i zbytu, spółdzielnią mleczarską), prowadzi oprócz swojej głównej działalności gospodarczej także gospodarstwo rolne (hodowlane, sadownicze, ogrodnicze). Statut takiej spółdzielni, analogicznie

jak statut spółdzielni kółek rolniczych, może nakładać na członków tej spółdzielni podobne obowiązki, o ile są zatrudnieni w gospodarstwie w zakresie:

- 1) obowiązku wniesienia wkładów gruntowych i pieniężnych,
- 2) zatrudniania i wynagradzania na zasadach obowiązujących w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych.

Obowiązują wówczas, w powyższym zakresie, identyczne regulacje jak w spółdzielniach kółek rolniczych. Przepisy art. 80-94 projektu ustawy stosuje się odpowiednio.